
Luka Tomašević – Ana Begić
ENCIKLIKA CARITAS IN VERITATE – LJUBAV U ISTINI
Encyclical 'Caritas in veritate' – charity in truth

UDK: 262.131

261.6

Pregledni znanstveni rad

Primljeno 3/2010.

161

Služba Božja 2 | 10.

Sažetak

U članku se analizira enciklika pape Benedikta XVI. "Caritas in veritate – Ljubav u istini" koja se bavi cjelovitim ljudskim razvojem u ljubavi i istini. Za papu je antropološko pitanje temeljno socijalno pitanje. U radu se iznose neka temeljna načela papina promišljanja kao što su: načelo pravednosti i zajedničkog dobra, etika života, ekonomski razvoj, prava i dužnosti, suradnja ljudske obitelji, razvoj naroda i tehnika, te zaštita okoliša. Proces globalizacije valja usmjeravati prema relacijalnosti, zajedništvu i dijeljenju, smatra papa. Povezanost ljubavi i istine koja se kao nit provlači cijelim sadržajem bitna je ne samo za pojedinca nego za čitavo društvo.

Ključne riječi: ljubav u istini, ekonomski razvoj, etika života, tehnika, okoliš.

Uvod

Enciklika *Caritas in veritate* govori o cjelovitome ljudskom razvoju u ljubavi i istini. U svojoj temeljnoj viziji nadahnjuje se na ulomku iz Poslanice svetoga Pavla Efežanima, gdje apostol govori o djelovanju po istini u ljubavi: "Istinujući u ljubavi da poradimo te sve uzraste u Njega, koji je Glava, Krist" (4,15).¹ Upućena je biskupima, prezbiterima, đakonima, posvećenim osobama, vjernicima laicima i svim ljudima dobre volje. Osim

¹ <http://www.ika.hr/index.php?prikaz=vijest&ID=113987>

uvoda i zaključka podijeljena je na šest poglavlja sa šest naslova, razdijeljena u osamdeset brojeva.

Danas je nužno stvoriti društvo znanja, i zato nam je ideja cjeloživotnog učenja neophodno bitna. Stoga, papa Benedikt XVI. stavlja nam pred oči encikliku koja govori o cjelovitom razvoju čovjeka. Razvoj ne smije ići preko leđa samo pojedinca, već svakog čovjeka treba poštovati, a nadasve njegovo pravo na život. Mora biti cjelovit, i potrebno je istovremeno poštovati kako čovjeka i njegovu slobodu, tako i prirodu koja nas okružuje. Ljubav u istini pokretačka je snaga istinskoga razvoja svake osobe i svekolikoga ljudskog roda, ona potiče da se hrabro i velikodušno založimo oko pravednosti i mira.²

Nova socijalna enciklika, koja je ujedno i treća u nizu socijalnih enciklika Benedikta XVI. nudi nam jednu "drukčiju perspektivu u rješavanju trenutačnih problema u svijetu".³ Budući da je sam Bog upisao u srce čovjeka i ljubav i istinu, one ga nikada ne napuštaju. Papa kao najizvršnji put socijalnog nauka Crkve navodi ljubav. Ljubav je načelo društvenih, ekonomskih i političkih odnosa, te oživotvorenje osobnog odnosa s Bogom i bližnjim.⁴ Benedikt XVI. razlaže vrjednotu ljubavi u punini, jer je kako kaže: "svjestan stranputica i smisloprazja kojima je ljubav u prošlosti bila, a i danas nastavlja biti izložena, uz posljedičnu opasnost da bude krivo shvaćena i isključena iz etičkoga života te da njezino ispravno vrednovanje bude onemogućeno".⁵ Zbog ove činjenice, ljubav je potrebno povezati s istinom i to kao smjer "ljubav u istini" (*caritas in veritate*). Tako ju je moguće prepoznati kao autentični izraz ljudskosti, jer ona "*blista jedino u istini*"⁶ koja joj daje smisao i vrijednost. Ljubav bez istine postaje prazna ljuska koju samovoljno treba napuniti, u tome je kobna opasnost ljubavi u kulturi bez istine.⁷ Takvim putem ona zapada u sentimentalizam.⁸ Njezina isprepletenost istinom odraz

² Usp. BENEDIKT XVI., *Caritas in Veritate - Ljubav u istini, Enciklika o cjelovitome ljudskom razvoju u ljubavi i istini*, KS, Zagreb, 2009., str. 5.

³ Usp. Stjepan BALOBAN, Ljubav u istini u društvenim pitanjima, u: *Kana XL*. (2009.), str. 9.

⁴ Usp. BENEDIKT XVI., *isto*, str. 6.

⁵ *Isto*, str. 6.

⁶ *Isto*, str. 7.

⁷ Usp. Bilješka napisana prema osvrtu Darka Gredena o socijalnoj enciklici "*Ljubav u istini*" pape Benedikta XVI., objavljenog u: GK 29 (1830.), 19. 07. 2009.

⁸ Usp. BENEDIKT XVI, *isto*, str. 7.

je osobne dimenzije vjere u biblijskoga Boga, koji je istovremeno Sebedarje i Istina, Ljubav i Riječ. Unutar takve ljubavi stvara se dijalog⁹ i komunikacija što sačinjava zajedništvo. Kršćanstvo ljubavi bez istine lako bi se moglo zamijeniti za zalihu pozitivnih osjećaja, istina, korisnih za društveni suživot, ali zapravo marginalnih. Time više ne bi bilo pravoga mjesta za Boga u svijetu.¹⁰ Međutim, iz dinamike primljene i darovane ljubavi izvire socijalni nauk Crkve koji je navještaj Kristove istine ljubavi u društvu. Bez istine, pouzdanja i ljubavi za istinito ne postoji ni savjest ni društvena odgovornost, a društveno djelovanje postaje slugom samovoljnih pojedinačnih interesa i logike moći.¹¹

Dva temeljna načela koja nam papa navodi u enciklici jesu načelo pravednosti i zajedničko dobro. Ali ljubav nadilazi pravednost, jer ona u svojoj srži znači darivati, drugom ponuditi ono što je moje. Bez pravednosti to bi ipak bilo neostvarivo. Njen je zahtjev da se drugome dade ono što je “njegovo” i što mu pripada temeljem činjenice njegova postojanja. Pravednost je sastavni dio onog ljubljenja “djelom i istinom” (1 Iv 3, 18), na koje potiče apostol Ivan.¹² U Hrvatskoj se tijekom proteklih godina često ‘zloupotrebljavao pojam ljubavi’ u odnosu na pravednost kao dužnost.¹³ Drugome ne mogu darovati ono što je moje ako mu prije toga nisam dao ono što mu pripada po pravednosti.

Kada govorimo o zajedničkom dobru, tada podrazumijevamo dobro koje pripada “svima nama” a tvore ga pojedinci, obitelji i manje skupine koje se ujedinjuju u društvenu zajednicu.¹⁴ Opće je dobro cilj društvene cjeline, nikada ne smije nadići ili povrijediti autentično dobro pojedinca. Kao takvo u srži je katoličke socijalne pravednosti¹⁵ koja omogućuje ljudima da

⁹ “Dijalogizirati” znači drugoga slušati, s drugim razgovarati, suglasiti se u onome što je zajednička vrjednota i nastojati je ostvariti. Dijalog je krjepost slušanja i govorenja i ima ulogu posrednika za uzajamno razumijevanje na korist i rast zajednice, za nadilaženje nesporazuma, za ostvarivanje općeg dobra. Usp. Luka TOMAŠEVIĆ, *Crkva pred izazovom globalizacije*, Hrvatsko filozofsko društvo, Zagreb, 2007., str. 178.

¹⁰ Usp. BENEDIKT XVI., *isto*, str. 8.

¹¹ Usp. *isto*, str. 9.-10.

¹² <http://www.ika.hr/index.php?prikaz=vijest&ID=113987>

¹³ Usp. Stjepan BALOBAN, Ljubav u istini u društvenim pitanjima, u: *isto*, str. 9.

¹⁴ Usp. BENEDIKT XVI., *isto*, str. 11.

¹⁵ Socijalna pravda je zapravo moderni oblik stare kreposti pravednosti. Pravednost je djelo samoga spasenja Božjega prema svome narodu, a i odgovor naroda u odnosu prema Bogu. Usp. Luka TOMAŠEVIĆ, *Crkva pred izazovom globalizacije*, str. 187.-188.

međusobno dijele i razmjenjuju svoja dobra, a kada je to okrenuto prema čitavom društvu, ostvaruje se opće dobro.¹⁶ Zalaganje za zajedničko dobro nalažu nam pravednost i ljubav. Svoga bližnjega ljubimo toliko djelotvornije ukoliko se više zauzimamo za zajedničko dobro, i ukoliko ga nadahnjuje ljubav tada ono ima veću vrijednost nego kada je riječ o čisto svjetovnom i političkom zalaganju.¹⁷ Kada svatko dadne svoj nezamjenjivi doprinos bilo da je riječ o onima na vlasti ili pak o običnom malom čovjeku, bit će moguć izlazak iz teških društveno – gospodarskih kriza.¹⁸ Kao i ostali dokumenti učiteljstva, i ova enciklika posvećuje, nastavlja i produbljuje analizu i razmišljanje Crkve o društvenim tematikama od životnog interesa za čovječanstvo našeg doba. Dobar dio tema Benedikt XVI. preuzima od svojeg prethodnika Pavla VI. čijoj je enciklici *Populorum progressio – Napredak naroda* posvetio cijelo prvo poglavlje, nazvavši je *Rerum novarum* suvremenoga doba. Naglasak je ovom enciklikom stavljen na koraku naprijed u budućnosti. Ne promatra se više samo “narod” kao takav nego pojedinac u mnoštvu društvenih odnosa. Ljubav u istini veliki je izazov za Crkvu u svijetu koja se sve više i sve snažnije globalizira. Ona mora pronaći putove i načine da se približi čovjeku te da promiče njegova prava i dostojanstvo. Mora ispuniti poslanje istine, u svakom vremenu i svim okolnostima, zbog čovjeka i njegova dostojanstva te izgradnje društva.¹⁹ Današnji svijet bilježi s jedne strane znakove društvenih i ekonomskih neravnoteža; s druge strane poziva na reforme koje se više ne mogu odgađati kako bi se ublažio jaz u razvoju naroda. U demokratskom se društvu²⁰ međusobni i međunarodni odnosi umnažaju, jer u njegovu temelju stoji zakon slobode i priznavanja ljudskog dostojanstva i čovjekovih prava. Za Crkvu je to jasan “znak vremena”. Čovjek današnjice, demokratski čovjek teško

¹⁶ Usp. Luka TOMAŠEVIĆ, “Crkva se zauzima za cjelovito promaknuće čovjeka”, u: *Bogoslovska smotra* 65 (1995.), br. 3.-4, str. 451.-475.

¹⁷ Usp. BENEDIKT XVI., *isto*, str. 12.

¹⁸ Usp. Stjepan BALOBAN, *isto*, str. 9.

¹⁹ Usp. BENEDIKT XVI., *isto*, str. 15.

²⁰ Proces demokratizacije svijeta i društva počeo je već odavno i, čini se, postao nezaustavljiv. Tijekom posljednjih godina mnoge su se države opredijelile za demokratski poredak i ustroj vlasti. Taj poredak koji je zahvatio i našu domovinu nazvan je *trećim* ili *katoličkim valom* jer se odvija u katoličkim zemljama. Te zemlje nastoje izgraditi novo dinamičko društvo i novu tržišnu ekonomiju po uzoru na zemlje zapada. Usp. L. TOMAŠEVIĆ, “Crkva se zauzima za cjelovito promaknuće čovjeka”, str. 451.-475.

ili nikako ne prihvaća istine odozgor, već samo one koje su mu bliske, koje mu nešto znače i koje promiču njegovu slobodu i dostojanstvo. Bitno je prionuti dubokoj moralnoj i kulturnoj obnovi. Bolja budućnost je za sve moguća, ako se bude temeljila na ponovnom otkrivanju temeljnih etičkih vrijednosti.²¹

1. Poruka enciklike “*Populorum progressio*”

Benedikt XVI. u svojem promišljanju i naglasku na encikliku njegova prethodnika Pavla VI. *Populorum progressio* ističe važnost Drugoga vatikanskoga koncila. Koncil produbljuje ono što oduvijek pripada istini vjere. Crkva kao službenica Božja poslužuje svijet u svemu onome što spada na istinu i ljubav.²² Pavao VI. priopćuje nam dvije velike istine. “Prva je istina da je cijela Crkva, u svom svome bivanju i djelovanju – to jest kad naviješta, slavi i vrši djela ljubavi, založena oko promicanja cjelovitoga ljudskog razvoja.”²³ Druga je istina da se “autentični ljudski razvoj tiče cijele osobe u svim njezinim dimenzijama.”²⁴ Ljudski je razvoj poziv koji podrazumijeva slobodno i solidarno²⁵ preuzimanje odgovornosti. No, takav razvoj zahtijeva i transcendentni pogled na osobu, odnosno potreban mu je Bog.²⁶ Biblijska Objava dala nam je da razumjemo kako je priroda dar Stvoritelja koji je uredio unutarnji poredak, kako bi čovjek iz njega mogao izvući obvezne smjernice da bi je “obrađivao i čuvao” (usp. Post 2,15).²⁷ Jedino nas susret s Bogom osposobljuje da u drugome ne vidimo samo drugoga, već da u njemu prepoznamo božansku silu.

Odnos između enciklike *Populorum progressio* i Drugoga vatikanskoga koncila u pogledu na socijalni nauk Crkve ne

²¹ Usp. <http://www.ika.hr/index.php?prikaz=vijest&ID=113987>

²² Usp. BENEDIKT XVI., *isto*, str. 17.

²³ *Isto*, str. 17.

²⁴ *Isto*, str. 18.

²⁵ Kršćanstvo naglašava postojanje dvaju temeljnih načela ljudske i kršćanske solidarnosti; načelo naravi i načelo milosti. Prema načelu naravi postoji opće ljudska solidarnost svih rasa i naroda i po njemu su svi isti. Na tu se solidarnost naravi prema sv. Pavlu nadovezuje solidarnost milosti (Ef 2,14; Rim 5,12) nova ljudska stvarnost koju je u duhovnom redu uspostavio Krist koji je postao novi Adam. Usp. Luka TOMAŠEVIĆ, “Crkva se zauzima za cjelovito promaknuće čovjeka”, str. 462.

²⁶ Usp. BENEDIKT XVI., *isto*, str. 18.

²⁷ Usp. <http://www.ika.hr/index.php?prikaz=vijest&ID=118181>

znači lom između Pavla VI. i njegovih prethodnika. Ne postoje ni u kojem slučaju dvije tipologije socijalnog nauka: pretkoncilski i poslijekoncilski, koje su međusobno oprječne, nego samo jedan jedini nauk koji je u sebi povezan i istodobno uvijek nov.²⁸ Socijalni nauk Crkve nepromjenjivim svjetlom obasjava uvijek nove probleme. On je sazdan na temelju koji su apostoli predali crkvenim ocima, da bi ga potom veliki kršćanski naučitelji prihvatili i produbili.

Pavao VI. u enciklici *Populorum progressio* jasno je shvatio da je socijalno pitanje postalo svjetsko pitanje, te je predložio kršćansku ljubav kao glavnu snagu u službi razvoja.²⁹ Pitanje tehnokracije Pavao VI. davno je uvidio i svraćao svoju pozornost na nju. On je svjestan koliko je opasno isključivo se prepustiti razvoju tehnike koja je sama za sebe dvoznačna. S jedne strane ne nedostaje onih koji su joj skloni povjeriti proces razvoja, s druge strane svjedočimo uzdizanju ideologija koje posvema niječu i samu služnost razvoja.³⁰ Međutim, ideja o svijetu bez razvoja otkriva nepovjerenje i u čovjeka i u Boga. U narodu je potrebno buditi svijest i nadu da nam budućnost nije uvjetovana samo sadašnjim stanjem, već je otvorena mogućnost koja ovisi o nama i našem djelovanju. Međutim ukoliko želimo pravu promociju čovjeka na svim područjima života, onda ta budućnost mora početi upravljati našim odlukama već danas.³¹

Enciklike Pavla VI. *Humanae vitae* i *Evangelii nuntiandi* iako se ne tiču izravno socijalnog nauka, značajne su za ocrtavanje u potpunosti ljudskog značenja razvoja. *Humanae vitae* ukazuje na čvrstu povezanost između etike života i društvene etike. Crkva u svom nauku snažno zagovara povezanost ovih dviju etika, jer ne može "imati čvrste temelje ono društvo koje tolerira najrazličitije oblike nepoštovanja i povrede ljudskog života".³² Duboka povezanost postoji između evangelizacije i promicanja čovjeka. Socijalni nauk "sam po sebi posjeduje vrijednost instrumenta evangelizacije, i razvija se u uvijek novome susretu između evanđeoske poruke i ljudske povijesti".³³

²⁸ Usp. BENEDIKT XVI., *isto*, str. 19.

²⁹ Usp. *isto*, str. 21.

³⁰ Usp. *isto*, str. 22.

³¹ Usp. Luka TOMAŠEVIĆ, *Crkva pred izazovom globalizacije*, str. 184.

³² BENEDIKT XVI., *Isto*, str. 23.

³³ "Evangelizacija ne bi bila potpuna kad ne bi vodila računa o stvarnim i trajnim odnosima koji postoje između Evanđelja te čovjekovog osobnog i društvenog

Papa Pavao VI. enciklikom *Populorum progressio* želio nam je prizvati u pamet kako svaki napredak u svom ishodištu jest poziv. Stoga, u Božjem planu svaki je čovjek rođen da se razvija jer svaki je život poziv.³⁴ Reći da razvoj jest poziv u biti znači razumjeti da se on, s jedne strane, rađa kao transcendentna povezanost, a s druge strane, čovjek nije kadar sam sebi dati posljednji smisao.³⁵ U tome i jest srž enciklike *Populorum progressio*, a njena otvorenost prema Apsolutnome ono je što joj daje aktualnost i danas. Svaki poziv u životu čovjeka zahtijeva slobodan i odgovoran odziv. Tako Pavao VI. uopće ne sumnja da je svatko bez obzira na utjecaje kojima je podložan glavni tvorac svog uspjeha ili promašaja.³⁶ Razvoj može biti cjelovito ljudski tek kada je slobodan i on kao takav zahtijeva poštovanje istine. Čovjek ima osobno usmjerenje i odgovornost u odnosu na poziv. Osnovni temelj ljudskog dostojanstva počiva na njegovoj slobodi, i ukoliko želimo živjeti u istini, najprije ju moramo ljubiti pažljivo i ispravno. Naše strasti i želje moraju biti vođene dobro usmjerenom ljubavlju po unutarnjem zakonu naše ljudskosti.

Kršćanski poziv na razvoj pomaže u nastojanju oko promicanja svih ljudi i čitavoga čovjeka, i kršćanska se vjera stoga ne oslanja na povlastice ni pozicije moći koji ih je uvijek bilo, kako u prošlosti tako i danas, već ima oslonac na Krista kojem valja pripisati svaki autentični poziv na cjeloviti ljudski razvoj.³⁷ Ne može se govoriti o istinskome razvoju ukoliko on ne uključuje cijelog i svakog čovjeka. Kao poziv u sebi treba sadržavati ljubav kao središte. Pomanjkanje bratstva među ljudima i narodima u svijetu dovodi do nerazvijenosti. Nas globalizirano društvo čini, doduše, bliskima, no ne i braćom.³⁸ Stoga je potreban proces humanizacije globalizacije koja u svom središtu ima stvarnog čovjeka.³⁹ Ostvarenje autentičnoga bratstva, kako papa Benedikt XVI. kaže, veoma je značajan cilj. Neophodno je

života.” Usp. PAPINSKO VIJEĆE “IUSTITIA ET PAX”, *Kompendije socijalnog nauka Crkve*, KS, Zagreb, 2005., str. 60.

³⁴ Usp. BENEDIKT XVI., *isto*, str. 24.

³⁵ Usp. *isto*, str. 25.

³⁶ Usp. *isto*, str. 25.

³⁷ Usp. BENEDIKT XVI., *isto*, str. 27.

³⁸ Usp. *isto*, str. 29.

³⁹ Usp. Luka TOMAŠEVIĆ, *Crkva pred izazovom globalizacije*, str. 165.

potrebno pokrenuti se “srcem” kako bi se ekonomski i društveni procesi razvijali posvema prema ljudskim ishodima.

2. Ljudski razvoj u našem vremenu

Na početku govora o razvoju potrebno je naglasiti da će ubrzo doći do uništenja bogatstva i stvaranja siromaštva ukoliko je on motiviran isključivo profitom ne vodeći računa pri tome o zajedničkom dobru. Različiti problemi poput: sila tehnike, globalni međuodnosi, špekulacija u financijskom poslovanju, velika migracijska kretanja, neumjereno iskorištavanje prirodnih zaliha i slično, stavljaju nas pred pitanje što je odlučujuće za sadašnje i buduće dobro čovječanstva.⁴⁰ Kriza nas obvezuje da izmijenimo plan svojeg hoda te da si postavimo nova pravila i nove oblike odgovornog zauzimanja oslanjajući se pri tom na pozitivna iskustva, a odbacujući negativna.⁴¹ Korupcija i nezakonitost podjednako se mogu naći kako u bogatim tako i u siromašnim zemljama. Ljudska prava ponegdje krše velike tvrtke, a i mali proizvođači. Izlazak iz ekonomske zaostalosti po sebi je pozitivna stvar, ali on ne rješava složenu problematiku promicanja čovjeka.⁴²

Svijet u kojem je živio papa Pavao VI. bio je puno manje integriran od današnjeg svijeta. Proizvodna se djelatnost tog vremena odvijala uglavnom unutar granica pojedine države, a financijska ulaganja u strane zemlje bila su poprilično ograničena, tako je država bila u mogućnosti poslovati sredstvima koja su joj bila na raspolaganju. Međutim, u današnjem se vremenu država prisiljena suočiti s ograničenjima vlastite suverenosti, koja joj nameće novi ekonomsko-trgovinski i međunarodni financijski kontekst obilježen sve većom pokretljivošću financijskog kapitala.⁴³ “Globalno tržište omogućuje bogatim zemljama istraživanje onih krajeva u koje bi bilo moguće smjestiti jeftinu proizvodnju kako bi se snizila cijena mnogim dobrima, povećala kupovna moć i tako ubrzala stopa razvoja usmjerenog na veću potrošnju za domaće tržište”.⁴⁴ No, nastojanja oko natjecateljske

⁴⁰ Usp. BENEDIKT XVI., *isto*, str. 32-31.

⁴¹ Usp. *isto*, str. 33.

⁴² Usp. *isto*, str. 35.

⁴³ Usp. *isto*, str. 36.

⁴⁴ *Isto*, str. 37.

prednosti na globalnom tržištu sa sobom su donijela i smanjenja mreža socijalne sigurnosti, pri čemu su ugrožena temeljna ljudska prava kao i solidarnost. Naše djelovanje treba početi od nas samih sviješću da neprijatelj nije samo izvan nas, već da leži u nama, našim mislima i osjećajima. U današnjem bi svijetu kršćani trebali promovirati kulturu darivanja umjesto kulture svemoći i tržišta. Potrebno je boriti se protiv primata gospodarstva koje je oduzelo primat etici i politici.⁴⁵

Mogućnost interakcije kultura za razliku od prošlosti danas je znatno u porastu. Otvara se prostor novim perspektivama međukulturnog dijaloga. Ali u svemu tome ne smijemo previdjeti činjenicu da sve veća komercijalizacija kulturnih razmjena sa sobom nosi dvostruku opasnost. Prvo, primjećuje se svojevrsni kulturni eklekticizam, koji se često prihvaća nekritički. Takvim se stavom promiče relativizam, stavljajući kulture jednu uz drugu i promatrajući ih kao istoznačne i zamjenjive.⁴⁶ Drugi je problem u tome da postoji i suprotna opasnost koja se sastoji u kulturnom sravnjivanju, te nekritičkom izjednačavanju praksi i životnih stilova. Oba problema zajedničku točku pronalaze u odvajanju kulture od ljudske naravi.⁴⁷ Potrebno je promicanje moralnih i društvenih krjeposti. Moralni je sustav, a zajedno s njim i kulturni, bitan za život društva i čovjeka. On je u svojoj srži nešto više od 'ethosa' jer u sebi sadržava sav kompleks društvenih vrijednota po kojima se čitav narod ponaša.⁴⁸

Papa zatim govori o gladi u svijetu kao etičkom imperativu za cijelu Crkvu. Zauzima se da se međunarodno – pravno prehrana i pristup vodi smatraju općim pravima svih ljudskih bića, bez razlika i diskriminacija.⁴⁹ Glad kao takva ne ovisi toliko o materijalnoj oskudici koliko o oskudici socijalnih resursa. Potrebno je osmisliti jedan sustav ekonomskih institucija koji bi mogao zajamčiti redoviti, a u pogledu prehrambene vrijednosti i primjeren pristup hrani i vodi.⁵⁰ "Podupirući ekonomski

⁴⁵ Usp. Luka TOMAŠEVIĆ, *Crkva pred izazovom globalizacije*, str. 168-169.

⁴⁶ Usp. BENEDIKT XVI., *isto*, str. 40.

⁴⁷ Usp. *isto*, str. 40-41.

⁴⁸ Moralnu revoluciju zahtjeva uvođenje tržišnog gospodarstva i demokracija. Narod kao i pojedinac moraju se prestati shvaćati kao da su objekt države, već se svi moramo početi ponašati kao kreativni subjekti. Usp. Luka TOMAŠEVIĆ, *Crkva pred izazovom globalizacije*, str. 179.

⁴⁹ Usp. Darko GREĐEN, "Bog otkriva čovjeka čovjeku", u: *isto*, 2009.

⁵⁰ Usp. BENEDIKT XVI., *isto*, str. 42.

siromašne zemlje planovima financiranja nadahnutim na solidarnosti, kako bi se njihovim građanima omogućilo da zadovolje zahtjeve za potrošnim dobrima i razvojem, može se ostvariti ne samo istinski ekonomski rast, nego i doprinos održavanju proizvodne sposobnosti bogatih zemalja, koje bi kriza mogla ugroziti.”⁵¹ Današnji čovjek svakodnevno sluša i gleda o boli i patnji mnogih ljudi. Sredstva priopćavanja (mediji) stavljaju nam to pred oči i gotovo nam sve postaje globalni spektakl i pretvara nas u pasivne gledatelje koji su pred svime time nemoćni, ali nijedan kršćanin, niti čovjek dobre volje ne može se zadovoljiti time da bude informiran samo o siromaštvu, gladi i trpljenju koje tako pogađaju braću i sestre u svijetu.⁵² Kršćanska ljubav mora posjedovati dimenziju univerzalnosti i bliskosti s drugima, ona mora biti ljubav za svakoga čovjeka kojeg susrećemo na životnom putu.

Pitanje poštovanja života neodvojivo je od pitanja razvoja naroda. Iako je u nekim zemljama siromaštvo još glavni krivac za visoku stopu smrtnosti djece, ipak vlade u raznim dijelovima svijeta popularizacijom kontracepcije pa čak i prisiljavanjem na pobačaj itekako kontroliraju demografski rast. Nažalost u ekonomski razvijenim zemljama zakoni protiv života veoma su rašireni i oblikovali su moralna stajališta, k tome pojedine nevladine udruge aktivno se zalažu za pobačaj, promičući praksu sterilizacije u nekim nerazvijenim zemljama, čak i na ženama koje nisu svjesne takvoga zahvata.⁵³ Upravo nasuprot ovoj kulturi smrti stoji kultura života. U samom je središtu istinskog razvoja otvorenost životu. Unatoč svetosti i nepovrjedivosti ljudskog života, napadi na njega neizostavna su tema i aktualizacija današnjeg vremena. “Sve što se protivi samom životu, kao što je ubojstvo bilo koje vrste, genocidi, pobačaji, eutanazija pa i svojevoljno samoubojstvo, sve što povrjeđuje integritet ljudske osobe, kao što su sakaćenja tjelesna i moralna mučenja, psihološke prisile, sve što vrijeđa ljudsko dostojanstvo, kao što su neljudski uvjeti života, proizvoljna uhićenja, deportacije, ropstvo, prostitucija, trgovina ženama i mladeži, zatim nedostojni uvjeti rada, gdje se s radnicima ne postupa kao sa slobodnim i odgovornim osobama, nego kao s prostim sredstvima zarade, svi

⁵¹ *Isto*, str. 43.

⁵² Usp. Luka TOMAŠEVIĆ, *Crkva pred izazovom globalizacije*, str. 213.

⁵³ Usp. BENEDIKT XVI., *isto*, str. 44.

ti i slični postupci, ne samo što truju ljudsku civilizaciju, nego su i u proturječju sa Stvoriteljevom čašću”.⁵⁴

Budući da je Bog apsolutni gospodar čovjekova života i smrti, i jer je život svakom čovjeku njegov bezuvjetni dar, tko god napada život čovjeka, na neki način napada i samoga Boga. Prijetnje životu, primjerice pobačaj, pokusi na ljudskim embrijima i eutanazija, nisu samo obične prijetnje životu, već su to zločini koji su ušli, i svakim danom sve više ulaze, u kulturni i legalni sustav društva, kao nešto sasvim naravno, normalno, premda ruše same etičke temelje društvenog života. Na razini osobnog mišljenja smatraju se pravima osobne slobode, a kako se ostvaruju na području medicine, smatraju se blagotvornim dostignućem znanstvenog napretka, a budući da uživaju zakonsku toleranciju mnogih država, smatraju se dopuštenima.⁵⁵

No, kada se izgubi osobna i društvena osjetljivost za prihvaćanje novog života, jednostavno sahnju i drugi oblici prihvaćanja koji su od koristi za društveni život. Njegujući otvorenost životu, bogate će zemlje imati više razumijevanja za potrebe siromašnih, te će nastojati bogate intelektualne i ekonomske izvore ne upotrijebiti isključivo za zadovoljenje egoističnih želja vlastitih građana.⁵⁶

Potrebi istinskoga razvoja naroda protuslovi i ciljano promicanje vjerske ravnodušnosti i praktičnoga ateizma. “Kada država potiče, poučava, ili upravo nameće oblike praktičnoga ateizma, tada svojim građanima oduzima moralnu i duhovnu snagu nužnu za zalaganje oko cjelovitoga ljudskoga razvoja i sprječava ih da obnovljenim dinamizmom napreduje u vlastitom zauzimanju za što velikodušniji čovjekov odgovor božanskoj ljubavi.”⁵⁷ Ovakvo promišljanje dalo bi i nama u Hrvatskoj povoda da promislimo, možemo si postaviti slična pitanja kako nam ih i papa postavlja.

Povezanost mnogostrukih elemenata nalaže nam da se zauzmemo oko interakcije različitih razina ljudskog znanja. Ljubav ne isključuje znanje, nego ga, štoviše, zahtijeva, promiče i

⁵⁴ DRUGI VATIKANSKI KONCIL, *Pastoralna konstitucija “Gaudium et spes” o Crkvi u suvremenom svijetu*, br. 27, Dokumenti, 2. izd., KS, Zagreb, 1972., str. 367.

⁵⁵ Usp. M. MIHALJ, U pitanju je i sama opstojnost čovjeka, u: *Glas Koncila*, br. 43, 1996., str. 20.

⁵⁶ Usp. BENEDIKT XVI., *isto*, str. 45.

⁵⁷ *Isto*, str. 47.

iznutra oživljuje.⁵⁸ Osoba nošena istinskom ljubavlju “dosjetljivo će otkriti uzroke bijedi, iznaći putove za njeno suzbijanje i odlučno je pobijediti”.⁵⁹ Um i ljubav dvije su komplementarne stvarnosti, a ne odvojene. “Postoji ljubav bogata umom te um pun ljubavi.”⁶⁰ Riječ je o tome da se “proširi razum te ga se učini sposobnim spoznati i usmjeravati te impozantne nove dinamike, pokrećući ih prema onoj ‘civilizaciji ljubavi’ čije je sjeme Bog stavio u svaki narod, svaku kulturu”.⁶¹

Dostojanstvo osobe i zahtjevi pravednosti⁶² nalažu da ekonomske odluke ne utječu na pretjerano i moralno nedopustivo povećanje razlika između bogatih i siromašnih, te da glavni prioritet bude mogućnost zaposlenja za sve. Sve ono što ide na štetu čovjeka neminovno za sobom povlači ekonomske troškove.⁶³ Dugoročni razvoj onemogućuje želja za sve većom prednošću u međunarodnom tržišnom natjecanju. Zahtjev je to za novo i produbljeno razmišljanje o smislu ekonomije i njezinih ciljeva. Glavna novost koja se pojavila na tržištu nagli je porast planetarne međuovisnosti, pojava koja je poznata pod imenom “globalizacija”.⁶⁴ Ovaj je problem već Pavao VI. naslutio. Globalizacija je sredstvo i kao takva mora se usmjeravati prema svome cilju, a to je ljudska osoba u kontekstu općeg dobra i društvenog razvoja. Temeljeći svoje promišljanje na ovim mislima, blagopokojni papa Ivan Pavao II. tvrdio je kako sama globalizacija nije *a priori* ni dobra ni zla, već će ona biti ono što od nje osobe učine. Kako ni jedan sustav nije samome sebi cilj, pa tako i globalizacija, nužno je ustrajati u činjenici da ona mora biti na službu ljudskoj osobi, solidarnosti i općem dobru.⁶⁵

⁵⁸ Usp. BENEDIKT XVI., *isto*, str. 48.

⁵⁹ *Isto*, str. 48.

⁶⁰ *Isto*, str. 49.

⁶¹ Darko GREDEN, “Bog otkriva čovjeka čovjeku”, u: *Isto*, 2009.

⁶² Ljubav prema čovjeku i, u prvom redu, prema siromahu, u kojemu Crkva vidi Krista, konkretizira se u promicanju pravde. Crkva želi takav poredak u kojem bi se ostvarila socijalna pravda za sve. Međutim danas s obzirom na društvenu pravednost postoji pravi paradoks u svijetu. Razlog je svemu nesklad proizvodnje i raspodjele zaliha i dobara nužnih za razvoj. Na takvom području gotovo da nema etičkih vrjednota. Usp. Luka TOMAŠEVIĆ, *Crkva pred izazovom globalizacije*, str. 186.-187.

⁶³ Usp. BENEDIKT XVI., *isto*, str. 50.

⁶⁴ *Isto*, str. 53.

⁶⁵ Globalizaciju ne treba ni apsolutizirati, ali ni demonizirati kao izvor svih zala i katastrofa u današnjem svijetu. Ona je ljudski proces razvoja današnjeg društva i svijeta zato ju treba odgovorno usmjeravati prema cilju usadujući u

3. BRATSTVO, EKONOMSKI RAZVOJ I CIVILNO DRUŠTVO

Mudrost je Crkve uvijek ukazivala na nazočnost grijeha. "Ne znati da čovjek ima ranjenu i zlu sklonu narav uzrokuje teške zablude na području odgoja, politike, društvenog djelovanja i morala."⁶⁶ Papa navodi područje ekonomije kao mjesto gdje se nalaze iznimno pogubni učinci grijeha.

Uvjerenja koja obuhvaćaju ljudski razum, navela su čovjeka da promišlja kako ekonomija mora biti samostalna i kako ne smije prihvaćati utjecaj moralne naravi, a tim putem čovjek dolazi do zlorabe ekonomskog instrumentarija. Dolazi do gaženja slobode pojedinca i društvenih tijela. Time se, kako papa naglašava i u svojoj enciklici *Spe salvi*, oduzima kršćanska nada. Ljubav se u istini hrani nadom. Istina i nada, Božji su dar. U svakom spoznajnom procesu istina je nešto što nalazimo ili bolje rečeno primamo, a ne nešto što mi proizvodimo.⁶⁷ Mi svojim snagama možemo izgraditi ljudsku zajednicu, ali ona nikada neće biti u potpunosti bratska zajednica ako ne bude motivirana ljubavlju u istini. "Bratska zajednica koja može nadići sve podjele, rađa se iz sazvanosti riječju Boga koji je Ljubav."⁶⁸ Vidimo da papa u ovom poglavlju uvodi u diskurs pojam bratstva, koji je u posljednje vrijeme iščeznuo iz društvenih i ekonomski studija. Socijalni nauk Crkve nikada nije propuštao staviti naglasak na važnost razdiobne i socijalne pravednosti⁶⁹ za tržišnu ekonomiju, jer ako tržište nije iznutra vođeno solidarnošću i uzajamnim povjerenjem, ono neće moći u potpunosti ispuniti svoju ekonomsku zadaću.⁷⁰ Tržište se u proizvodnji ne može osloniti samo na svoje snage, njemu je potrebna pomoć moralnih snaga jer nije u stanju samo od sebe proizvesti ono što nadilazi njegove mogućnosti. Politička

nju etičke vrijednosti kako bi služila razvoju i boljitku svih na zemlji. Usp. Luka TOMAŠEVIĆ, *Crkva pred izazovom globalizacije*, str. 143.

⁶⁶ BENEDIKT XVI., *isto*, str. 55.

⁶⁷ Usp. *isto*, str. 56.-57.

⁶⁸ *Isto*, str. 58.

⁶⁹ Kada Crkva govori o pravednoj raspodjeli dobara i pravednosti, iznosi tri vida: prvi je tako usmjeren na materijalna dobra koji podrazumijeva dati svakome ono što mu pripada, drugi vid uključuje pojam personalističke pravednosti preko kojeg se ustanovljuje dijalog i zajedništvo, treći se odnosi na stvarnu pravednost u svijetu u kojemu su prisutne nepravde i nasilje. Usp. Luka TOMAŠEVIĆ, *Crkva pred izazovom globalizacije*, str. 222.-223.

⁷⁰ Usp. BENEDIKT XVI., *isto*, str. 58.-59.

zajednica u logici tržišta trebala bi se ponajprije založiti oko zajedničkoga dobra. Ukoliko dođe do odvajanja ekonomskog od političkog djelovanja, stvara se velika neuravnoteženost. Bitno je naglasiti kako je svakom kršćaninu jasno da nije čovjek zbog gospodarstva, nego upravo suprotno, gospodarstvo zbog čovjeka. Gospodarstvo može ispravno funkcionirati samo ako ne zanemaruje etičke sudove, tj. ako se i ono počne brinuti o siromaštvu i o činjenici da svi moraju živjeti, oni koji rade kao i oni koji su bez posla.⁷¹ Crkva već od davnine smatra kako ekonomsko djelovanje ne treba smatrati protudruštvenim. Društvo se ne treba štititi od tržišta, ali tržište se može razviti i u negativnom smjeru. No, to nije u njegovoj naravi, već u određenoj ideologiji. Ne smije se zaboraviti da tržište ne postoji u čistom stanju, već da ga oblikuju, određuju i usmjeravaju kulturne prilike.⁷² Načela društvene etike: transparentnost, poštenje i odgovornost kao i načelo besplatnosti i logika dara u tržišnim odnosima moraju naći svoje mjesto unutar ekonomije. U vremenu globalizacije ekonomija osjeća utjecaj natjecateljskih modela, i ona kao da daje prednost logici ugovorne razmjene, a izravno i neizravno pokazuje potrebu za logikom dara i politike.⁷³ Globalizacija prouzrokuje da se brzo dogode izvanjske promjene, ali postavlja se pitanje što je s čovjekom? Ona kao takva nije problem po sebi. Ona omogućuje povezivanje ljudi. No, čovjek najprije treba liječiti sebe, a potom društvene strukture.⁷⁴ U vremenu globalizacije ekonomska djelatnost ne može ne voditi računa o besplatnosti. Ona naime hrani i nosi solidarnost koja je ponajprije osjećaj odgovornosti sviju za sve. "Moderno se društvo ne bi smjelo zadovoljiti samo tržišnom ekonomijom, već i društvenom, gdje tržište nužno ostaje nezamjenjivo sredstvo, ali u korist društva."⁷⁵

Ako se nekada u prošlosti smatralo da je najprije potrebno ostvariti pravednost, a da će besplatnost nadoći poslije, danas treba reći da se čak ni pravednost ne može ostvariti bez

⁷¹ Usp. Luka TOMAŠEVIĆ, *Crkva pred izazovom globalizacije*, str. 223.-227.

⁷² Usp. BENEDIKT XVI., *isto*, str. 60.

⁷³ Usp. *isto*, str. 62.

⁷⁴ Bilješka sa socijalne tribine održane 18. veljače, 2010. u Zagrebu. Predavanje je održao prof. dr. sc. Stjepan Baloban s glavnim naglaskom na socijalni nauk Benedikta XVI.

⁷⁵ Luka TOMAŠEVIĆ, *isto*, str. 228.

besplatnosti.⁷⁶ *Populorum Progressio* poziva na oblikovanje tržišne ekonomije koji je sposoban – barem u nakani – obuhvatiti sve narode, a ne samo one koji su u povoljnijem položaju. Tako je Pavao VI. tim putem pozvao na promicanje čovječnijega svijeta u kojem bi svi imali od čega davati i primati, i to tako da progres jednih ne bude zapreka razvoju drugih.⁷⁷ Ukoliko želimo pobijediti nerazvijenost, potrebno je nastojati ne samo oko globalnog otvaranja onim oblicima ekonomske djelatnosti koji su obilježeni znatnim udjelom besplatnosti i zajedništva, već je tržište kao i politika potrebno osoba koje su otvorene uzajamnom daru nesebične predanosti. Sve više raste uvjerenje da se pri upravljanju poduzećem ne može voditi računa samo o interesima njegovih vlasnika, nego treba uzeti u obzir nužno i sve druge kategorije osoba koje pridonose poduzeću: radnike, klijente, dobavljače.⁷⁸ Nažalost, moderno je gospodarstvo vođeno dobiti, iskorištavanjem i gospodarenjem, tako da izaziva veliki svjetski problem.⁷⁹ Papa Benedikt XVI. spominje se svoga prethodnika Ivana Pavla II. koji je posebno upozoravao da ulaganje uvijek ima i moralno, a ne samo ekonomsko značenje. Sve to baš vrijedi i za nas danas. Iako suvremeni čovjek često pomisli da je ulaganje isključivo pitanje tehnike, a nikada ljudskosti i etike.⁸⁰ Sadašnji papa stavlja naglaska na dugoročnu održivost poduzeća te misli kako nije dopušteno izmještati proizvodnju samo iz razloga da bi se uživali povlašteni uvjeti, ili još gore radi izrabljivanja, a da se pritom ne pridonosi razvoju dotičnoga društva. “Poduzetništvo ponajprije upućuje na ljudsko, tek potom profesionalno značenje.”⁸¹ Potrebno je tržište na kojemu mogu slobodno djelovati, u uvjetima jednakih mogućnosti, poduzeća koja promiču različite institucionalne ciljeve.

Pored privatnog poduzeća usmjerenog prema profitu, i različitih vrsta javnih poduzeća, moraju se ukorijeniti i izraziti one proizvodne organizacije koje promiču ciljeve sigurnosti i socijalne ciljeve.⁸² Pojam političke vlasti ima polivalentno značenje. Današnja ekonomija ne odbacuje ulogu države, već potiče vlade

⁷⁶ Usp. BENEDIKT XVI., *isto*, str. 63.

⁷⁷ Usp. *isto*, str. 64.

⁷⁸ Usp. *isto*, str. 67.

⁷⁹ Usp. Luka TOMAŠEVIĆ, *Crkva pred izazovom globalizacije*, str. 230.

⁸⁰ Usp. BENEDIKT XVI., *isto*, str. 67.

⁸¹ *Isto*, str. 69.

⁸² Usp. Darko GREĐEN, “Bog otkriva čovjeka čovjeku”, u: *isto*, 2009.

da se zauzmu za jaču uzajamnu suradnju. Osim ekonomske pomoći koja je nužno potrebna papa navodi i pomoć koja bi išla za osnaživanjem jamstva pravne države gdje se podrazumijeva sustav javnog reda i djelotvorni zatvorski sustav.⁸³ Ogromne mogućnosti koje nam nudi znanost i tehnika omogućuju čovjeku veliku manipulaciju i uništenje čitavoga svijeta. Zato je nužno potrebno racionalno korištenje tih sredstava, te njihovu primjenu uvijek usmjeriti na korist i dobro čovjeka. Stoga Sveti Otac navodi globalizaciju kao višedimenzionalni i polivalentni fenomen. Ukoliko to razumijemo, potrebno je da ju usmjeravamo prema relacijalnosti, zajedništvu i dijeljenju.⁸⁴

4. RAZVOJ NARODA, PRAVA I DUŽNOSTI TE OKOLIŠ

Na početku četvrtog poglavlja enciklike upada nam u oči misao koja prenaplašavanje prava navodi kao zanemarivanje dužnosti. Dužnosti ograničuju prava jer upućuju na etički i antropološki okvir kojeg su prava sastavni dio.⁸⁵ "Dijeljenje uzajamnih dužnosti s drugima pokreće daleko više negoli puko potraživanje prava."⁸⁶ Odgovornost prava i dužnosti dovodi se i u vezu s demografskim rastom. Stoga je potrebno posebnu pozornost svrnuti na odgovorno rađanje koje doprinosi cjelovitom ljudskom razvoju. Spolnost ne možemo sveti samo na užitak, a u današnjem svijetu sve smo svjesniji baš takvog stanja. No, moralna i odgovorna otvorenost životu društveno je i ekonomsko bogatstvo. Enciklika tako stavlja naglaska na ljepotu obitelji i braka, svjedočeći kako te institucije odgovaraju najdubljim zahtjevima srca i dostojanstva osobe.⁸⁷

Ekonomija treba etiku kako bi ispravno funkcionirala, ali ne kakvu god, već onu koja je usmjerena na ljude. Socijalni nauk Crkve podsjeća nas da je ekonomija u svojoj cjelovitosti "sektor ljudske djelatnosti".⁸⁸ Posebno jačanje onih tipova poduzeća koji su sposobna gledati na profit kao na sredstvo očovječenja tržišta i društva morali bi zahvatiti zemlje koje

⁸³ Usp. BENEDIKT XVI., *isto*, str. 70.

⁸⁴ Usp. *isto*, str. 74.

⁸⁵ Usp. *isto*, str. 76.

⁸⁶ *Isto*, str. 77.

⁸⁷ Usp. *isto*, str. 79.

⁸⁸ *Isto*, str. 81.

trpe od marginalizacije i isključenosti. U takvim zahvatima potrebno je sačuvati načelo središnjosti ljudske osobe. Tako su nam za međunarodnu suradnju prijeko potrebne osobe koje će biti dionicima ekonomskog i ljudskog razvoja kroz solidarnost nazočnosti, praćenja, formacije i poštovanja.⁸⁹

Čitatelju posebnu pozornost privlači papin nauk o okolišu. Našim služenjem okolišem koji nam je Bog darovao snosimo odgovornost prema siromasima, budućim naraštajima i svekolikom čovječanstvu. U trenutku kad čovjek vjernik zaboravi da je svijet koji ga okružuje čudesan rezultat stvoriteljskoga Božjeg zahvata, počinje prirodu smatrati nedodirljivim tabuom ili ju iskorištavati.

Papa naglašava kako je protivno istinskom razvoju prirodu smatrati bitnijom od ljudske osobe, jer takvo mišljenje dovodi do novog poganstva odnosno panteizma.⁹⁰ Ukoliko mi prirodu razumijemo kao puku naturalističku danost, ona nam može priskrbiti spasenje. Kao poseban problem papa izdvaja problematiku energetike. "Kaparenje", kako kaže papa neobnovljivih izvora energije, koje je postalo praksa nekih država, ozbiljna je zaprjeka razvoju siromašnih zemalja koje nemaju ni mogućnosti niti ekonomskih sredstava kako bi pristupile neobnovljivim izvorima energije.⁹¹

Zato je zadaća međunarodne zajednice iznaći institucionalne putove za reguliranje iskorištavanja neobnovljivih izvora, također uz sudjelovanje siromašnih zemalja i na način zajedničkog planiranja budućnosti. I baš tu smo suočeni s hitnom moralnom potrebom za obnovljenom solidarnošću.

Svi ljudi koji žive na ovoj Zemlji snose i odgovornost za nju. Na njoj ima mjesta za sve. Međutim mi moramo biti svjesni činjenice da ovu Zemlju trebamo predati i naraštajima iza nas u takvom stanju da bi i oni mogli živjeti dostojan život. Zemlju trebamo čuvati, trebamo biti njeni vjerni čuvari, a ne njeni uništavatelji. "Način na koji se čovjek ophodi prema okolišu utječe na njegov način ophođenja sa samim sobom i obrnuto."⁹² Pad proizvodnje u nekim poljoprivrednim zemljama koji pojedina područja pretvara gotovo u pustinju također je plod osiromašenja

⁸⁹ Usp. *isto*, str. 83.

⁹⁰ Usp. *isto*, str. 85.

⁹¹ Usp. *isto*, str. 86.

⁹² *Isto*, str. 89.

i zaostalosti u razvoju. Poticanjem ekonomskog i kulturnog razvoja tog stanovništva doprinosi se zaštiti prirode. Problem koji se pojavljuje kao svjetski jest nerazmjer između korištenja zaliha zemlje i kvalitete samih zaliha, kao i nerazumnost pri korištenju, što stvara ogromne ekološke probleme koji prijete uništenju svijeta. Zalihe zemlje nisu neiscrpne i stoga treba voditi itekako računa o održivom razvoju.⁹³

Crkva snosi odgovornost za stvoreni svijet i potrebno je da to javno iskazuje. Čineći to ne da treba štiti samo vodu, zemlju i zrak kao darove stvaranja koji pripadaju svima, nego nadasve čovjeka.⁹⁴ Ključan problem svega problem je moralnog vladanja društva. Jer ako se neće štiti pravo na život i dostojanstvo ljudske osobe, ako se začecé, trudnoća i porod počnu događati umjetnim putem, ako se ljudski embriji budu žrtvovali u svrhe istraživanja, tada će iz zajedničke svijesti nestati pojam humane ekologije, a time i ekologije okoliša.⁹⁵ Jasan nam je stav Svetoga Oca jer naše dužnosti prema okolišu povezane su i neodjeljive od dužnosti prema ljudskoj osobi. Krajnji izvor svega nije i ne može biti čovjek nego samo Bog. Ovo načelo je vrlo bitno za društvo i njegov razvoj te bi moralo biti njegov temelj u svekolikom gledanju na svijet.

5. SURADNJA LJUDSKE OBITELJI

Polazeći od pojma samoće, papa progovara o njoj kao o jednom od najdubljih siromaštava koja čovjek može iskusiti. Čovjek se otuđuje kad je sam, kad je daleko od zbilje i kad prestane misliti i vjerovati na Temelj.⁹⁶ "Razvoj naroda iznad svega ovisi o priznanju kako smo svi zajedno jedna ljudska obitelj koja surađuje u istinskom zajedništvu i ustrojena je od subjekata koji se nisu tek pukom slučajnošću našli jedan pokraj drugoga."⁹⁷ Kao stvorenje duhovne naravi čovjek se razvija u interpersonalnim odnosima. On vrijednosni sud o sebi donosi stavljajući se u odnos s drugima i s Bogom, a ne izolirajući se od njih. Središnja tvrdnja ovog poglavlja enciklike jest da razvitak

⁹³ Usp. Luka TOMAŠEVIĆ, *Crkva pred izazovom globalizacije*, str. 230.

⁹⁴ Usp. BENEDIKT XVI., *isto*, str. 90.

⁹⁵ Usp. *isto*, str. 91.

⁹⁶ Usp. *isto*, str. 93.

⁹⁷ *Isto*, str. 94.

naroda ovisi povrh svega o priznavanju da su jedna jedina ljudska obitelj. Obitelj je matica svekolikog ljudskog djelovanja. Vrjednote koje nosimo u život stječemo u obitelji, poslije ih možemo razvijati u pozitivnom ili u negativnom smjeru.

Povezivanje među ljudima i narodima papa preslikava slikom presvetog Trojstva. Trojstvo je posvemašnje jedinstvo, jer su tri osobe čista relacijalnost (odnos). Bog tako i nas želi povezati tom stvarnošću zajedništva "da svi budu jedno" (Iv 17, 21).⁹⁸ Druge kulture i religije također naučavaju bratstvo i mir koji su vrlo bitni za cjeloviti ljudski razvoj, ali s druge strane ne nedostaje ni onih kultura koje načelo ljubavi i istine ne prihvaćaju u potpunosti te tako kočice istinski ljudski razvoj. Danas u svijetu postoje i neke kulture religijskog usmjerenja koje čovjeka ne potiču na zajedništvo, nego ga u potrazi za individualizmom izoliraju. Sveti Otac govori kako je razlučivanje u pogledu doprinosa kultura i religija nužno, a posebice se odnosi na one koji obnašaju političku vlast.⁹⁹

Kršćanstvo i sve druge religije mogu dati svoj doprinos razvoju samo ako i u javnom prostoru bude mjesta za Boga. Ukoliko dođe do isključivanja religije iz javnog života, dolazi i do nemogućnosti da se osobe zbiljski susretnu i zajedno surađuju u napretku čovječanstva. Razum i vjera jedno bez drugog ne mogu, oni se upotpunjavaju i pročišćuju jedno drugo. Jer razum je potreban pročišćenja vjerom isto kao i religija razumom. U daljnjem govoru papa ponovno progovara o procesu globalizacije. Globalizacija je nesumnjivo potrebna autoriteta. Upravljanje njome mora biti supsidijarno. A supsidijarnost treba ostati čvrsto povezana s načelom solidarnosti. To se svakako tiče i daljnjeg govora Svetog Oca o proizvodnji kada on naglašava pravednu i uravnoteženu međunarodnu trgovinu poljoprivrednim proizvodima koja može donijeti svima korist, i proizvođačima i potrošačima.¹⁰⁰ Šira solidarnost na međunarodnoj razini, čak i u uvjetima ekonomske krize, izražava se ustrajanjem na promicanju većeg pristupa obrazovanju, ali pod tim se podrazumijeva potpuna formacija osobe, to jest odgoj. No, pod odgojem se misli na osobu u njenoj cjelovitosti sa svom njenom naravi jer danas se relativistički pristupa pojmu naravi i to predstavlja ozbiljne probleme odgoju, a

⁹⁸ Usp. BENEDIKT XVI., *isto*, str. 96.

⁹⁹ Usp. *isto*, str. 98.

¹⁰⁰ Usp. *isto*, str. 103.

posebno moralnom odgoju. Primjer značajnosti jednoga takvoga problema papa Benedikt XVI. pronalazi u pojavi međunarodnog turizma.¹⁰¹ U tom odgoju unutar turizma papa upozorava na žalosnu konstataciju “seksualnog turizma” čije su žrtve toliki ljudi pa čak i maloljetnici, a sve to uz pristanak mjesnih vlasti i sudjelovanje brojnih turističkih agencija. On govori o potrebi za turizmom koji je sposoban promicati uzajamno upoznavanje, a koje nije na štetu odmora i zdrave zabave.¹⁰²

Pitanje selilaštva još je jedan od problema koje navodi papa. Svaka osoba koja se seli je ljudska osoba koja kao takva posjeduje neotuđiva temeljna prava, koja se u svim situacijama moraju poštovati. Svakako da je riječ i o problemu veze između nezaposlenosti i siromaštva, gdje su siromasi vrlo često rezultat kršenja dostojanstva ljudskoga rada, bilo zato što su ograničene mogućnosti za rad – zbog, nažalost, prisilne nezaposlenosti, bilo zato što podcjenjuju vrijednost rada, kao i prava koja iz njega proizlaze.¹⁰³ Stoga, papa vidi i potrebu da se u vezi s pitanjima rada sindikalna udruženja koja je Crkva oduvijek poticala i podržavala, otvore novim perspektivama.

Uviđajući sve probleme koje pogađaju današnje društvo, papa se poziva na riječi svoga prethodnika, blaženog Ivana XXIII. gdje govori o potrebi uspostavljanja svjetskoga političkoga autoriteta koji bi u svom temelju trebao imati načela supsidijarnosti i solidarnosti. On bi morao biti usmjeren k ostvarivanju zajedničkog dobra, te se zauzimati za ostvarenje istinskoga cjelovitoga ljudskog razvoja, nadahnutog na vrijednostima ljubavi i istine.

6. RAZVOJ NARODA I TEHNIKA

U posljednjem šestom poglavlju papa progovara o problemu razvoja koji je danas nerazdvojno združen s tehnološkim napretkom. “Tehnika je duboko ljudska danost, povezana s čovjekovom autonomijom i slobodom.”¹⁰⁴ Ona odgovara pozivu ljudskog rada jer preko nje čovjek prepoznaje samoga sebe i ostvaruje vlastito čovječstvo. Iz tog razloga tehnika nije nikada

¹⁰¹ Usp. *isto*, str. 106.

¹⁰² Usp. *isto*, str. 107.

¹⁰³ Usp. BENEDIKT XVI., *isto*, str. 109.

¹⁰⁴ BENEDIKT XVI., *isto*, str. 118.

samo tehnika, ona otkriva čovjeka i njegovo nastojanje k razvoju te izražava težnju ljudskog duha za postupnim nadilaženjem određenih materijalnih uvjetovanosti.

Posebno upozorenje Benedikt XVI. stavlja na opasnost da tehnika zamjeni stare ideologije i sama postane ideologijom. To se događa kad se izvedivo automatski proglašuje dobrim, kad se čovjek usredotoči na “kako”, a zaboravi na “zašto”.¹⁰⁵ Tehnika u svom sadržaju silno privlači čovjeka, budući da mu širi obzore i pomaže mu nadići fizička ograničenja. “No ljudska sloboda dostojna je toga imena samo onda ako na čari tehnike odgovara odlukama koje su plod moralne odgovornosti.”¹⁰⁶ Iz tog proizlazi i hitna potreba odgoja za etičku odgovornost pri služenju tehnikom. Na tržištu je potrebno natjecanje zbog usklađivanja sa socijalnim težnjama stvaranja boljeg i pravednijeg poretka. No, u interesu općeg dobra zakon mora garantirati mogućnost potražnje kroz jeftinije i bolje proizvode, i nikako ne smije priječiti duh poduzetništva. U tome svakako svoj doprinos i ulogu ima i tehnika.¹⁰⁷

Razvoj naroda nemoguć je bez čestitih ljudi, kao i bez djelatnika u ekonomskom i političkom sektoru koji u svojim savjestima beskompromisno slijede zahtjeve zajedničkoga dobra. Papa kaže kako smo katkada u napasti i mir¹⁰⁸ smatrati tehničkim proizvodom, no ipak valja nam nasljedovati često nezapažen napor tolikih osoba koje su svojim životom predane promicanju istinskog povezivanja naroda.¹⁰⁹

Što se tiče sredstava društvenog priopćavanja, današnji svijet gotovo je nezamisliv bez njih. Ona su jednostavno srasla sa svakidašnjim životom i uvelike utječu na moralnu prosudbu ljudi. Ova sredstva ne promiču slobodu niti čine sve narode dionicima razvoja i demokracije samo zato što umnažaju mogućnost povezivanja i kruženja ideja. I kod njih kao i kod

¹⁰⁵ Usp. Darko GREDEN, “Bog otkriva čovjeka čovjeku”, u: *isto*, 2009.

¹⁰⁶ BENEDIKT XVI., *isto*, str. 120.

¹⁰⁷ Usp. Luka TOMAŠEVIĆ, *Crkva pred izazovom globalizacije*, str. 235.

¹⁰⁸ Crkva je duboko svjesna da bez mira nema napretka ni razvoja. On je postao zajednički san svih ljudi. Crkva razlikuje osobne preduvjete mira od onih društveno-političkih. Osobni uvjeti podrazumijevaju osobno obraćenje i mirotvorno djelovanje, dok društveno – politički, poštivanje ljudskih prava, socijalna pravda i institucionalizacija mirotvorstva. Iz toga nam razloga i Benedikt XVI. naglašava kako mir ne možemo smatrati tehničkim proizvodom. Usp. Luka TOMAŠEVIĆ, *Crkva pred izazovom globalizacije*, str. 190.-197.

¹⁰⁹ Usp. BENEDIKT XVI., *isto*, str. 122.

procesa globalizacije smisao i svrhu valja tražiti u antropološkoj perspektivi. Njih je potrebno usmjeriti na promicanje dostojanstva osobe i naroda, prodahnuti ih ljubavlju i staviti ih u službu istine.

Pri samom se kraju Benedikt XVI. osvrće na danas sporno područje bioetike. Tu je posrijedi dramatičan izričaj: "Je li čovjek proizvod svojih vlastitih napora ili ovisi o Bogu?"¹¹⁰ Razum i vjera koji se uzajamno pomažu u ovakvim situacijama mogu spasiti čovjeka. "Sudbina razuma bez vjere, opčaranog isključivim pouzdanjem u tehniku, gubljenje je u iluziji vlastite svemoći. Vjera bez razuma, pak, vodi otuđivanju od konkretnog ljudskog života."¹¹¹ Na koncu bitno je reći da razvoj mora uključivati i duhovni rast, a ne samo materijalni jer čovjek je dušom i tijelom jedan, rođen iz Božje stvaralačke ljubavi i određen za vječni život.¹¹²

182

ZAKLJUČAK

Bez Boga čovjek je nemoćan učiniti bilo što u svom životu. Otvorenost prema Bogu daje nam i raspoloživost prema čovjeku i prema životu. Humanizam koji isključuje Boga, kako papa zaključno tvrdi, nehumani je humanizam. Bog je onaj koji nam daje snagu da se borimo u životu te da trpimo poradi ljubavi zajedničkoga dobra. "Razvoj treba kršćane čije su ruke u molitvi uzdignute k Bogu."¹¹³ Neki dijelovi teksta u enciklici poprimaju ton proročke dramatičnosti.

"Tko će moći izmjeriti negativne učinke sličnog mentaliteta na razvitak? Kako će se čovjek moći zapanjiti pred ravnodušnošću za teške ljudske situacije ako je ravnodušnost obilježje našega stava prema onome što je ljudsko i onome što nije? Dok siromasi svijeta još kucaju na vrata izobilja, bogati svijet dovodi se u opasnost da više ne čuje to kucanje na svojim vratima zbog svijesti koja nije više kadra prepoznati ljudsko. Bog otkriva čovjeka čovjeku..."¹¹⁴ Kroz cijeli sadržaj enciklike vidjeli smo da je za papu antropološko pitanje temeljno socijalno pitanje. Enciklika ima neizmjernu

¹¹⁰ *Isto*, str. 124.

¹¹¹ *Isto*, str. 124.-125.

¹¹² *Usp. isto*, str. 127.

¹¹³ *Isto*, str. 131.

¹¹⁴ Darko GREĐEN, "Bog otkriva čovjeka čovjeku", u: *isto*, 2009.

vrijednost za sadašnji svijet i čovjeka. Ona svojim promišljanjima zadire duboko u pore svekolikog ljudskog društva. Daje upute i smjernice ljudskoj osobi za život. Povezanost ljubavi i istine koja se kao nit provlači cijelim sadržajem bitna je ne samo za pojedinca nego za kompletno društvo. Sveti Otac povjerava Crkvu zaštiti Blažene Djevice Marije moleći ju potrebnu snagu i radost kako bismo se nastavili velikodušno posvećivati zalaganju oko ostvarenja razvoja sveg čovječanstva.

ENCYCLICAL *CARITAS IN VERITATE* – *CHARITY IN TRUTH*

183

Summary

The article analyzes Pope Benedict XVI's Encyclical *Caritas in Veritate – Charity in Truth* which deals with the entire human development in charity and truth. For the Pope the anthropological issue is a fundamental social issue.

In this work some fundamental principles of Pope's reflections are put forward, like: the principle of justice and common good, the ethics of life, economic development, rights and duties, cooperation of human family, development of peoples and technology, and protection of environment. The process of globalization has to be directed towards interconnectedness, togetherness and sharing, the Pontiff holds. The cohesion of charity and truth, which like a thread runs through the whole content, is important not only for an individual but for the whole society.

Key words: charity in truth, economic development, ethics of life, technology, environment.